

Dr. CSc., PhD. Nagy Miklós Mihály
címzetes egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem,
nagyvazul@freemail.hu

AZ 1918–1919. ÉVI HÁBORÚ JELLEGE A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN

THE 1918–1919 WAR IN HUNGARIAN MILITARY HISTORY

ABSTRACT

World War I did not end in the fall of 1918 either in Central Europe, nor in the Carpathian Basin. Instead, the war dwindled on in the region for five more years. During the Great War and the years following it, several local wars were fought in the geographical zone taking shape in the center of Europe's spatial structure. One of these local conflicts was the one in the Carpathian Basin, which can be divided into two phases: the period of the republic led by Mihály Károlyi, and the months of a following far-left dictatorship. The process started on the October 31, 1918, the day the military of the Austro-Hungarian Empire collapsed, and lasted until August 3-4, 1919, when the Romanian military occupation of Budapest occurred. The official Hungarian historiography depicted these events differently before and after 1945. Until the Soviet military occupation of Hungary, these events were described as a military collapse and a "red war", while after 1945 they were referred to – according to Marxist approach – as a civil-democratic and a socialist revolution. Due to these differing interpretations, which were greatly influenced by political ideologies, one important factor has been overlooked. Hungarian scholars have not yet established clearly whether the internal and external conflicts in the Carpathian Basin were events in a single war, and what the nature of these conflicts was. This study presents the opposing interpretations, discusses Hungary's isolation regarding foreign affairs that determined the events in these two time periods, and argues that this conflict was in fact a Hungarian patriotic war.

Kulcsszavak: forradalom, összeomlás, háború, Kárpát-medence, 1918–1919

Key notes: revolution, collapse, War, Carpathian Basin, 1918–1919

1. Bevezetés

Az 1918. október 31-én, Budapesten kitört őszi forradalommal Magyarország történetében új korszak kezdődött. A magyar társadalomban olyan folyamatok indultak, amelyek – máig tartó hatásukkal – új irányt szabtak a magyarság későbbi sorsának. Az akkor megroppant és tudatosan felbomlasztott társadalmi rendben új eszmék hódítottak teret, addig kevésbé jelentős és alig ismert politikusok tűntek fel: a társadalom egésze mély válságba került. A krízis okainak egy részét a nemzet már hosszú évtizedek óta magában hordozta, míg másik része szorosban az első világháborúhoz, az annak során kiéleződött, olykor tudatosan gerjesztett belső konfliktusokhoz köthető. A válság azonban nem korlátozódott pusztán a belpolitikára, hanem túllépve annak kereteit csakhamar olyan külpolitikai krízissé terebélyesedett, amely mintegy kilenc hónapig tartó háborús állapotba sodorta Magyarországot. E háború kezdetét a forradalom napja, míg végét a román csapatok budapesti bevonulása jelenti (1919. augusztus 3-4.). A két esemény közötti időszakot – pusztán köz- és politikatörténeti szempontból – két etapra lehet bontani, egyfelől a Károlyi Mihály nevével fémjelzett korszakra, másrészt a szociáldemokrata és kommunista politikai erők

vezette proletárdiktatúra hónapjaira. A kettő közötti választópont 1919. március 21., az utóbbi kikiáltásának napja. Jóllehet a két politikai kurzus – a köztörténet felől közelítve hozzájuk – élesen elkülöníthető egymástól, ám szorosan összeköti őket, az hogy az első világháborút követő összeomlás után a magyar nemzet a román megszállásig egyetlen honvédő háborút vívott. Ugyanígy összekapcsolja őket az is, hogy a Károlyi-éra megoldatlan konfliktushelyzeteiből – az elhibázott külpolitikán túl az egyértelműen kudarcos honvédelem miatt – történelmileg egyenesen fakadt a szélsőbaloldali diktatúra. A belpolitikai események intenzitásának hatására a mai magyar társadalom kevésbé van annak tudatában, hogy 1918–1919-ben történelmünk legjelentősebb szabadságharcainak és függetlenségi háborúinak egyike zajlott. Így tanulmányunkat annak a feladatnak szenteljük, hogy e honvédő háborút súlyának megfelelően elhelyezzük a magyar történelemben.

2. Eltérő megítélések

Az, ami Magyarországon történt 1918. október 31. és 1919. augusztus 3. között, már foglalkoztatta a kortársakat is, és az egymást váltó politikai kurzusok időszakában eltérő megítélés alá esett. Az egyértelmű, egységes állásfoglalást azonban nemcsak az tette lehetetlenné, hogy 1945 határozott cezúra volt mind a magyar társadalom egészét nézve, mind a hazai történetírásban, hanem az is, hogy különböző események alkotta történelmi folyamat megítélésével állunk szemben. Hiszen úgy az egymást követő generációk, mint az általuk alkotott szakirodalom különbözőképpen látta és ábrázolta az eseményeket, eltérő módon értelmezte azokat. Az alapvető kérdés az 1945 előtti és az azt követő időszakban keletkezett értékelések tekintetében abban rejlik, hogy egyetlen vagy két egymást követő történelmi folyamatként ragadták és ragadják meg 1918–1919 eseményeit. A másik fontos probléma, hogy nem egyetlen történelmi eseményről kell véleményt mondani, hanem több egymással párhuzamosan futó folyamat egészéről, ezen belül pedig az azokat alkotó történésekről. Ezt az értékelést jelentősen nehezíti, hogy nem beszélhetünk csak pozitív vagy csak negatív eseményekről: ezzel szemben e két vonás bonyolult játékát figyelhetjük meg. Ebben a tekintetben egyáltalán nem létezik sem társadalmi, sem pedig történetírói konszenzus.

Visszatérve az egy vagy több történelmi folyamat kérdéséhez, azt látjuk, hogy 1945-ig a politikai és hadtörténelmi felfogás inkább egyetlen, az egymásból automatikusan fakadó események sorát látta 1918–1919-ben. Gratz Gusztáv a forradalmak koráról beszélt ismert feldolgozásában.¹ A hadtörténetírásban Breit József is ezt a szemléletmódot követte, jóllehet összefoglaló művének csak első két kötete jelent meg nyomtatásban, és ebben csak 1919 áprilisának közepéig tárgyalja az eseményeket.² A szemtanúk – elég nagyszámú – visszaemlékezéseit olvasva is az a kép tárul elénk, hogy eseménytörténetét tekintve egyetlen történelmi folyamatról van szó, jóllehet ezen belül – részben világnézeti alapon, részben a személyes élmények hatása alatt – kiemelkednek jelentős vagy jelentősebbnek vélt események. Az utóbbi természetesen kelthet olyan benyomást, hogy akár több – egymástól elkülönülő – folyamatról beszélhetünk. Tanulmányunknak nem célja a korszakra vonatkozó emlékirat-irodalom bemutatása, így csak az események egyik kortárs főszereplőjének, Böhm Vilmosnak memoárjára utalunk, amely néhány évvel az általunk vizsgált eseményeket követően jelent meg. Ennek a címe – Két forradalom tüzeiben – beszédes.³ Ő is egyetlen, személyesen átélt történelmi folyamatot ismertet, amelyben élesen megkülönbözteti egymástól az 1919. március 21. előtti és utáni eseményeket, s a szélsőbaloldali hatalomátvételt az öszirózsás forradalom bukásaként aposztrofálja: „...Elbukott a szép reményekre jogosító októberi forradalom. Elbukott, mert nem volt elég erős a három oldalról ráirányí-

tott pergőtüzes támadások elhárítására. Elbukott az ellenforradalmi nacionalizmus, a bolsevik agitáció és az ántánt rosszakaratú aknamunkája következtében.

Az októberi forradalom a támadások fokozódó erejével szemben mindig szűkebb alapra szorult, a tömegeknek mindig nagyobb rétegeit veszítette el. Programja, célkitűzései megértést, türelmet, áldozatkészséget, demokratikus akaratot és belátást, szervezett öntudatot és politikai iskolázottságot követelt a néptől. Sajnos, ezek a kellékek hiányoztak a nagy néptömegekből...

A döntő pillanatban az ellenforradalmi polgári részről ápolt nacional-bolsevizmus sem tévesztette el hatását...⁴

Böhm emlékiratának fent idézett soraiban három tényezőre vezette vissza a Károlyi-éra bukását; ezek egymással is küzdelemben álló politikai erőket jelenítenek meg. Eltekintve attól, hogy Böhm – nyilván a politikai kudarc hatása alatt – valótlán, mondhatnánk nem életszerű jelenséget is nevesít (a polgárság által támogatott nacional-bolsevizmust), mégis a magyar politikai életben egyszerre jelenlévő tényezőkről beszél. E politikai faktorok 1918–1919 eseményeiben mintegy egymást váltva játszottak főszerepet, és annyira egymáshoz tapadtak, hogy szerepvállalásuk alapján nem lehet élesen periodizálni a folyamatot. Mindazonáltal március 21. mégis alkalmas választó pontnak. Ez az utóbbi 1918–1919 folyamatában hadtörténelmi szempontból valóban két részre tagolja a háborút, amennyiben ezt megelőzően viszonylag csendes védelmi jellege volt a konfliktusnak, míg ezt követően intenzívebbé vált a fegyveres küzdelem. Nyilván ezt ismerték fel a kortárs tollforgatók, amikor az egységes folyamaton belül gyakorta szétválasztották a Károlyi-féle elhibázottnak tartott honvédelmi politikát, valamint a proletárdiktatúra úgynevezett „*vörös háborúját*”. Mindennek alapján azt mondhatjuk, hogy bizonyos fokú periodizáció, tudatos szétválasztás – már az eseménytörténetből kiindulva is – megfigyelhető az 1945 előtti politika- és hadtörténelmi felfogásban, de ez mit sem változtat azon: a katonai eseményekben egyetlen háborút láttak, még ha azt sokszor nem is nevesítették.

Az 1945 utáni magyar történetírás – legfőképpen a marxista-leninista társadalomfilozófia alaptételeiből kiindulva – csak annyiban tekintette 1918–1919 eseményeit egyetlen folyamatnak, amennyiben az úgynevezett polgári demokratikus és a szocialista forradalom magyarországi megvalósulására fókuszált. Ebből a szempontból még az 1919. március 21. utáni intenzív fegyveres küzdelmet is pusztán a széles néptömegek forradalmi megmozdulása egyik – mondhatnánk – mellékes vonatkozásának tartotta. Ezen a ponton éles különbség mutatkozik a korábbi időszak történelemfelfogásával szemben. Hogy az előző példával éljünk, említjük meg Gratz Gusztáv és Breit József műveit: ezekben nagyon hangsúlyos már a Károlyi-érával kapcsolatban is a hadtörténelmi vonulat. A mi olvasatunkban mindkét szakíró – ha nem is kizárólag – a honvédelem szempontjából közelített az egyéb politikai eseményekhez. 1945 után e felfogás éppen az ellenkezőjébe csapott át. A forradalmak marxista-leninista kategorizálásából eredt, hogy 1918–1919 eseményeit két – egymástól élesen elkülönített – korszakra bontották. Amikor mintegy fél évszázaddal ezelőtt Hajdu Tibor elkészítette a magyar történelem e válságos időszakának legjelentősebb, baloldali monografikus feldolgozását, akkor azt két kötetben tette közzé, és a művek felosztása hűen tükrözte a marxista elméleti alapokat.⁵ A megközelítés fő szempontja az osztályharc volt, és így az ország honvédő háborúja, főleg annak jellege – mintegy – másodlagos szintre süllyedt. Ez a szemléletmód 1945 után még hadtörténetírásunkat is áthatotta. Az 1918–1919. évi háború eseményeivel foglalkozó hadtörténetészsünk, Liptai Ervin két részletes feldolgozást szentelt e fegyveres konfliktusnak. Mindkettőben a Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének állított emléket, és a ma már megmosolyogtató frazeológiája határozottan árulkodik munkái szemléletmódjáról is: „...*Népünk nagy szabadságküzdelmei a nemzeti függetlenség érdekei mellett mindig az általános emberi haladás ügyét is szol-*

gálták. Ezért kísérte e küzdelmeket az egész haladó emberiség együttérzése. Egyetlen szabadságküzdelmünk sem illeszkedett azonban olyan szervesen az egész emberiség felemeléséért vívott nemzetközi mozgalomba, mint a magyar dolgozó népnek a Tanácsköztársaság létrehozásáért, a szocializmus alapjainak lerakásáért és a proletárállam megvédéséért folytatott harca. A magyar forradalmi munkásság tudatosan vállalta a kizsákmányolás és elnyomás ellen nemzetközi méretekben vívott küzdelem közép-európai előőrsének szerepét...”⁶ Az ideológiai frazeológiává süllyesztett hadtörténetírás érdemben csak a Tanácsköztársaság fegyveres erőinek küzdelmeivel foglalkozott, míg az október vége és a március 21. közötti időszakból a különböző katonapolitikai és hadseregszervezési koncepciók bírálatát nyújtotta. Breit József már többször említett hadtörténelmi feldolgozásával szemben – politikai és ideológiai okokból – jóformán említés sem esik arról a magyar nemzet sorsát máig meghatározó tényről: a történelmi Magyarország területi zsugorodása nagyjából a mai államtérre éppen a proletárdiktatúra kikiáltásáig eltelt mintegy öt hónapban zajlott le. Az 1945 utáni politikai és kultúrpolitikai kurzus Károlyi Mihály személyében és az általa vezetett állami berendezkedésben egyik elődjét vélte felfedezni. A piederasztárra emelt Károlyi Mihály és politikustársai képébe a magyarországi baloldal számára nem fér és nem fért bele az elhibázott honvédelmi politikából eredő országvesztés ténye. A két világháború közötti évtizedekben viszont éppen ezt vetették Károlyiék szemére, olykor túlhangsúlyozott módon is.

Egyéb, az 1918–1919. évi háborúval és eseményekkel kapcsolatos kérdésben sincs társadalmi és szakmai konszenzus. Ilyen főleg nem létezik az egész folyamat kiindulópontját, az őszirózsás forradalmat illetően. Míg az abban kárt vallott politika szereplői leginkább pusztán a katonából eredő politikai összeomlást láttak abban, addig az új hatalom és politikai kurzus emberei a társadalom akaratát tükröző forradalmat. Napjainkra feledésbe merült, hogy a múlt század húszas-harmincas éveinek fordulóján a Károlyi-érához kötődő személyek gyakorta bírósági úton igyekeztek megvédeni vélt vagy valódi jó hírüket, amelyet – az akkori társadalom megítélése szerint – 1918–1919-es tevékenységükkel veszítettek el. Ez a jogi útkereső hullám készítette a kor neves publicistáját, Pethő Sándort arra, hogy a Magyar Szemle lapjain felhívja a figyelmet a véleménykülönbségekre és a társadalmi tudat abból fakadó torzulásaira. Ugyanakkor Pethő itt fogalmazta meg a Károlyi Mihály vezette hatalmi elittel szembeni társadalmi ellenérzés legfőbb okait is.⁷

A fentiekben pusztán csak nagyvonalaiban vázolt meg nem értéssel párosult politikai indulatok következménye lehet, hogy történetírásunk, főleg a magyar hadtörténelem még nem jutott el odáig, hogy 1918–1919 eseményeinek kilenc hónapját egyetlen háborúként fogja fel, megfogalmazza annak honvédő jellegét és mindezt beágyazza a magyar társadalom történeti tudatába.

3. A háború nemzetközi környezete

Az 1918–1919. évi kárpát-medencei háború – egy politikai és katonai válsághelyzettel – mindenképpen a forradalom jegyeit magán viselő összeomlással kezdődött. Tegyük hozzá, 1918 forró őszén nemcsak Budapesten, hanem Bécsben és Berlinben, valamint a volt központi hatalmak egyéb nagyvárosaiban is hasonló jelenségekkel találkozunk. A sort tulajdonképpen nem is a központi hatalmak összeomlása nyitja meg, hanem sokkal inkább az azok által a katonai győzelem reményében gerjesztett oroszországi megmozdulások és legfőképpen a szentpétervári bolsevik puccs. Ennek révén Oroszországot ugyan kiűtötték a hadviselő országok sorából, és a breszt-litovszki békével (1918. március 3.) azon túl, hogy térdre kényszerítették a hatalmas eurázsiai birodalmat, egyben ki is szorították Közép-Európából. Az oroszországi összeomlással azonban a forradalom szelleme kiszabadult a

palackból: Közép- és Köztes-Európában a forradalmi erjedést csak a központi hatalmak győzelmével lehetett volna megállítani. Ez viszont elmaradt. A Nagy Háború, amely 1914-ben pusztán katonai összeütközésnek indult, a küzdelem folyamán fokozatosan a társadalmi potenciálok harcává vált, az nyert, akinek a társadalma tovább bírta mind fizikailag, mind mentálisan. Ebben a küzdelemben a központi hatalmak alul maradtak: társadalmuk előbb fáradtak ki. Miközben a fegyveres erők vezetői mindkét oldalon és a háború utolsó pillanatáig katonai sikerrel akartak győzni, addig a társadalmak egyéb tényezői is determinálták a végső döntést. Az hogy e két tényező közül melyiket tekintették a kortársak valóban mérvadónak, egyértelműen beépült a két világháború közötti szakirodalom – jobb és baloldali – argumentációjába.⁸

A kárpát-medencei háború kimenetelének determináló tényezője az Osztrák–Magyar Monarchiából – részben az utca nyomására – elhamarkodottan kivált Magyarország külpolitikai elszigeteltsége volt. Az október 31-én uralomra került Károlyi Mihály és politikusi köre nem hogy lassította volna, hanem egyenesen gyorsította a dunai birodalom szétverését, és az ország, valamint a nemzet jövőjét a győztes hatalmak politikailag kétes jelszavaiban bízva nem biztosította.⁹ Tanulmányunknak nem feladata a Károlyi-éra bel- és külpolitikai lépéseinek bírálata, azonban egyetlen, az 1918–1919. évi honvédő háborúnk egészét meghatározó tényezőre rá kell mutatnunk. Az addig a magyar politikai életben kevésbé fajsúlyos, Károlyi vezette politikai garnitúrától a magyar társadalom sokkal többet várt, mint amire képes volt, és ez a hatalmi csoport sokkal jobb színben tüntette fel külpolitikai lehetőségeit – főleg a francia diplomáciához fűződő kapcsolatait –, mint amilyenekkel a valóságban rendelkezett. Ezt még néhány kortárs baloldali érzelmű főszereplő is így látta. A magyarországi háború egyik meghatározó – a húszas években már a szociáldemokrata politikai irányzatot nyíltan vállaló – Stromfeld Aurél is szövé tette nem sokkal a fegyveres konfliktus befejezését követően. „...*A párt vezére, gróf Károlyi Mihály – viszonylag fiatal ember – kifejezetten pacifistának számított és értett annak az elterjesztéséhez, hogy az antant-hatalmakkal, elsősorban Franciaország vezetőivel személyes kapcsolatai vannak. Nyomatékosan kell azonban hangsúlyozni, hogy a kapcsolatok a Károlyi-kormány egész fennállása idején nem váltak érezhetővé. Aki gróf Károlyival többször érintkezett, abban az a vélemény alakult ki, hogy egészen világos gondolatai vannak, ezek azonban a megvalósítás során mindinkább elsekélyesedtek és végül egészen összekuszálódtak. Kétségbe kell vonni azt, hogy az országnak ily nehéz időkben való kormányzásához szükséges szellemi erővel és energiával rendelkezett...*”¹⁰ Ugyanitt az egykori szemtanú, Stromfeld elmondja azt is, hogy Károlyiéknak – mint pártnak – kevés támogatójuk volt. Az utcai tömegek elsősorban nem e töredék párt politikai programját, hanem a jól megválasztott politikai jelszavait – legfőképpen a pacifizmusba hajló béke-szólamait – támogatták.¹¹

Károlyi azonban nem volt abban a helyzetben, hogy a nemzetközi diplomáciában komolyan tárgyaljanak vele. Hatalomra kerülése után egy héttel maga vezette az antant helyi parancsnokával, Franchet d’Espèrey tábornokkal a fegyverszüneti tárgyalásokat Belgrádban. A magyar küldöttség fogadtatása kimondottan rideg, sőt egyenesen megalázó volt. Ez még Károlyinak az Egy egész világ ellen című emlékiratából sem hiányozhat. A teljes külpolitikai kudarc akkor következett be, amikor utalva a wilsoni pontokra, francia elutasításba ütközött, majd pedig amikor a Monarchiából kilépett Magyarország semlegességét hozta szóba érvül, nyersen a tudomására hozták: egy legyőzött országgal tárgyalnak a franciák.¹² Ettől a perctől kezdve jól tudható volt, hogy Károlyi, majd a miniszterelnöki székben őt váltó Berinkey Dénes (1919. január 19.–1919. március 21.) kormányának és politikai irányzatának sorsa legfőképpen a kül- és a honvédelmi politikától függ, mert a Monarchia és a Magyarország államteréből kilépett nemzetek, valamint a világháborúban ellenfélként szerepet játszó szomszédos országok katonai erői mind nagyobb részeket vettek

birtokba abból. Tanulmányunknak nem feladata a Károlyi- és a Berinkey-féle kormányok honvédelmi politikájának – ennek a mély emóciókat kiváltó történelmi kérdésnek – az értékelése. Tény azonban, hogy ez a politikai kurzus éppen pacifista nézeteinek túlhangsúlyozásával, valamint az antant hatalmak felé tett engedmények sorával elveszítette annak lehetőségét, hogy diplomáciai téren erőt mutathasson. Honvédelmi politikája tulajdonképpen az egymástól eltérő katonapolitikai koncepciók – egyébként eredménytelen – megvalósítására tett próbálkozásokra, valamint a frontokról hazatérő csapatok leszerelésére korlátozódott. Ennek eredményeként a honvédelmi és a külpolitika a belpolitikai csatározások szintjére süllyedt. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy az 1918. október 31. és 1919. március 21. között eltelt nem egész öt hónap során hat hadügyminisztere volt az országnak (Linder Béla, Bartha Albert, Károlyi Mihály, Böhm Vilmos, Festetics Sándor, valamint ismét Böhm Vilmos).¹³

A Károlyi- és a Berinkey-kormány és vele az egész ország – vesztes hatalomként – a külpolitikai elszigeteltség állapotában volt, és végül a diplomáciai elzártságával párosuló egyre gyengébb külpolitikai érdekérvényesítő képessége vezetett a szélsőbaloldali hatalomátvételhez. 1919. március 20-án, a Vix-jegyzék átadásakor bezárult a kör. Az események egyik katonai főszereplője, Tombor Jenő – ekkoriban a vezérkari főnök – már 1918 decemberében egy memorandumot szerkesztett a magyar felső vezetés számára, és ebben – a haza védelme érdekében – a bolsevizmus felé történő, a honvédelmi kérdések konszenzusán nyugvó, nyitást javasolta kibontakozásul.¹⁴ Amikor a magyar kormány megkapta a Vix-jegyzéket, Böhm kikérte a hadügyi államtitkár, Stromfeld Aurél és Tombor Jenő szakmai véleményét, amelyet memoárjában így rögzített: „...egybehangzóan mind a kettőnek az volt a véleménye, hogy ezt a jegyzéket nem szabad és nem lehet elfogadni, mert ez Magyarország teljes gazdasági, politikai és katonai megsemmisítését jelenti. Véleményük szerint a jegyzék elfogadása olyan vihart támaszt az országban, amely elpusztít minden kormányzatot, amely a jegyzékben foglalt követeléseket teljesíti.

Tombor ezredes ismert álláspontjához híven még különvéleményt is terjesztett elő: most minden pacifizmust félre kell lökni, mert az antánt a wilsoni elveket sárba tiporta és az országot becsapta. Föl kell hívni fegyveres védekezésre az egész országot, a nyugati orientáció helyébe az Oroszország felé szóló keleti orientációt kell a munkaprogramunkba fölvenni. Az ország vezetésére e pillanatban más alkalmas kormányzatot nem lát, mint a fegyveres védelmet megszervezni tudó szociáldemokrata pártot, de ennek ki kell békülnie, meg kell egyeznie a kommunista párttal, hogy a régi Ausztria északi határán álló orosz szovjet-csapatokkal a szövetségi együttműködés létrejöhessen...”¹⁵

A fentiekben ismertetett Tombor-féle koncepció 1918-1919 fordulóján, majd kora tavasszal komoly katonai elgondolásnak látszott, de megvalósulását az orosz polgárháború eseményei lehetetlenné tették.¹⁶ Azon a napon, amikor Budapesten megalakult a szociáldemokrata-kommunista kormány és kikiáltották a Magyarországi Tanácsköztársaságot, a szovjet Vörös Hadsereg már mintegy 300 km távolságra közelítette meg annak államterét, és tovább törtek előre az ukrán-román határ felé.¹⁷ Hamarosan megtörtént a hivatalos érintkezés felvétele is. 1919. április 2-án a Szatmár közeli Pálfalvára repülőgéppel megérkezett Viktor Odorovics szovjet-orosz főhadnagy és Fodor György, az oroszországi magyar kommunista. Azzal a hírrel érkeztek, hogy az ukrainai hadi események kedvező alakulásának köszönhetően a szovjet-orosz csapatok néhány hét múlva átléphetik a Kárpátokat.¹⁸ Ekkor a Magyarországi Tanácsköztársaság politikai vezetése komolyan számolhatott az ukrainai szovjet erők tevékenységével. Jóllehet hamarosan kiderült, hogy az orosz beavatkozás Magyarországon nem fog egyik napról a másikra megvalósulni, de a román csapatok lekötésében fontos szerep hárult rájuk. Stromfeld Aurél 1919. május 11-én összefoglaló jelentést készített Kun Béla részére, ebben rögzítette, hogy küszöbön áll az antant erők

összpontosított támadása, majd így folytatta: „...*A Magyar Tanácsköztársaságnak létérdeke, hogy az orosz erők Kolomeából Stryjen át Csap felé előretörjenek, s ezáltal a magyar csapatokat legelőbb a román fronton tehermentesítsék...*”¹⁹ Az ukrajnai polgárháború eseményei azonban nem tették lehetővé a szoros katonai együttműködést, sőt még a magyar és a szovjet-orosz kötelékek hadműveleteinek összehangolását sem. Szamuely Tibor – Dobos István pilóta közreműködésével – 1919. május 21-én ugyan Kijevbe repült, majd onnan Moszkvába utazott, tárgyalt Leninnel, és csak május 31-én érkezett vissza Budapestre.²⁰ Ez a vállalkozás azonban konkrét politikai eredménnyel nem járt. A Magyarországi Tanácsköztársaság továbbra is katonai elszigeteltségben vívta harcát, amely minden sikere ellenére is – a külföldi segítségnyújtás híján – reménytelen küzdelem volt.

Ennek a háborúnak a szovjet-orosz orientáción kívül volt még egy külpolitikai vetülete: a köztes-európai átrendeződés.²¹ Ez is kedvezőtlenül hatott az 1918–1919. évi kárpát-medencei háborúra. A Nagy Háború leglátványosabb politikai földrajzi következménye kettős volt. Egyrészt a korábbi Orosz Birodalom – 1917-ben – hosszú időre kiesett a nagyhatalmak sorából, és nyugati területeinek elvesztésével kiszorult Közép-Európából, miközben Európa térszerkezetének korábbi meghatározó eleme, az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt. Másrészt Közép- és Kelet-Európa határán – e birodalmi terek eltűnésével – politikai földrajzi vákuumövezet alakult ki, a mai értelemben vett Köztes-Európa. Ez azonban 1918 és 1924 között egyáltalán nem volt békés régió, hiszen Finnországtól a Kisázsiai Törökorszáig helyi háborúk sorozata zajlott, a korábbi birodalmi terek nemzetállamokra fragmentálódtak. Minden nép saját nemzetállamának megteremtéséért küzdött. A Kárpát-medencében ez oly módon öltött testet, hogy a magyar Szent Korona országainak területén új államok születtek, vagy a szomszédos már előzőleg is létező kisállamok – Szerbia, Románia – tudatosan növelték területüket. Ez mind a Károlyi-féle népköztársaság, mind a Magyarországi Tanácsköztársaság esetében a magyar államtér jelentős részeinek katonai erőszak útján történő elszakításával volt egyenlő.²²

4. Az 1918–1919. évi háború jellege

Az 1918. október 31. és 1919. augusztus 3–4. közötti kárpát-medencei fegyveres konfliktus jellegének meghatározásakor legfőképpen annak kimeneteléből kell kiindulnunk. Az összeütközés végére jogilag – a Magyar Királyság esetében – a trianoni béke (1920. június 4.), továbbá – a magyar Szent Korona országait illetően – a Fiumei Szabad Állam végleges felszámolása (1924) tett pontot. Ennek – amennyiben csak a Magyar Királyságot nézzük – a húsz hónapon át tartó politikai folyamatnak eredményeként hazánk lakosságának mindössze 42,76%-a, míg felségterületének 32,9%-a maradt az új államtér határain belül.²³ A hatalmas veszteség közvetlen adatai mellett legalább ilyen fontos annak közvetett hatása, amennyiben az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával, Magyarország önállóvá válásával és nem utolsósorban földrajzi potenciáljának jelentős zsugorodásával hazánk elveszítette – a korábbi dualista állam létéből eredő – európai nagyhatalmi állását. Magyarország Köztes-Európa hátrányos politikai földrajzi helyzetű kis államává süllyedt.

A Kárpát-medencei konfliktusnak ez a kimenetele legfőképpen abból eredt, hogy e háborúnk etnikai, valamint etnikai-vallási konfliktus volt. A Kárpát-medencében már a török idők óta növekvő számú nemzetiségi és vallási kisebbségek éltek, ezek elszakadási törekvései az első világháború kezdetére egyre veszélyesebbek lettek. 1914-ben a függetlenedés szándékának erői még nem kerekedtek felül az államtér centripetális erőin. A belső szétvetéssel fenyegető etnikai-vallási viszonyok azonban már fennálltak.²⁴ A centrifugális erők végzetes növekedése az első világháború éveiben zajlott le, amikor az antant politikai ve-

zetése úgy döntött: a Német Birodalom feletti katonai győzelem érdekében felszámolja az Osztrák–Magyar Monarchiát. 1914-ben a Nagy Háború kezdetekor a dunai birodalom lerombolása még nem volt cél, ez csak a konfliktus elhúzódásával kristályosodott egyértelmű politikai akarattá. Ám miután a hadi események úgy alakultak, hogy a Monarchia ugyan meggyengült és ennek következtében mind politikailag mind katonailag egyre inkább Németország függőségébe került, de még mindig túl erős katonai potenciállal rendelkezett, a nemzetiségi ellentétek gerjesztésével igyekeztek az egész dunai államteret fragmentálni.²⁵

A fenti feldarabolás – a wilsoni békepointok hangoztatásával – a Kárpát-medencei nemzetek önállósodási törekvéseinek kihasználásán túl, Szerbia és Románia – a már korábban is létező nemzetállamok – területi igényeinek elismerésével történt. Bármiként is nézzük akár a Monarchia, akár Magyarország sorsát 1918–1919 fordulóján, azt látjuk, hogy ezeknek államterein új nemzetállamok jöttek létre. A mi honvédő háborúnk 1918–1919-ben e kis népek szempontjából függetlenségi harcok voltak. A küzdelem mindkét oldalon a nemzetállamok minél nagyobb földrajzi kereteinek megszerzéséért folyt. Ez a szándék mindenképpen etnikai és – a délszláv, valamint a román államtér esetében – vallási jelleget is kölcsönzött a küzdelemnek.

A magyar nemzet esetében 1918–1919 háborújának tétje kettős lehetett: egyfelől a történelmi Magyarország teljes integritásának megőrzése, másfelől – minimális célként – a magyar szállásterületek megtartása az országhatáron belül. Miután az antant az úgynevezett utódállamok felé már a háború során területi ígéreteket tett, és ezeket – még ha a hatalmi politikai változások függvényében módosította is – valamelyest betartotta, így az előbbi magyar háborús cél valóra váltására nem sok esély mutatkozott. Az események ismeretében úgy látjuk, hogy a szállásterületek megőrzésének volt némi realitása, ám ezt két tényező nagymértékben kétségessé tette. Megkérdőjelezte a politikai vezetés alkalmassága. Stromfeld Aurélt idézve már utaltunk arra, hogy Károlyi Mihályban a magyar társadalom nem a legalkalmasabb személyben találta meg vezetőjét. Amennyiben eltekintünk Károlyi történelmi alakjától, akkor itt tulajdonképpen az ő nevével fémjelzett politikai programot kell tévesnek tartanunk. A már említett Gratz Gusztáv szavaival élve: „...Az új kormány programja három fő irányelvből állt. Mindenekelőtt békét akart kötni és azt hitte, hogy Magyarországra kedvező békét úgy ér el, ha minél tüntetőbben mutatja ki a pacifizmus eszméjével való rokonszenvét és minél határozottabban fordul el azoktól, akik az ország sorsát eddig intézték. Azután meg akarta kísérelni a nemzetiségi kérdés megoldását és a nem-magyar nemzetiségeknek Magyarországon belül való megtartását azzal, hogy Magyarországot »keleti Svájc«-á alakítja át és megadja minden egyes nemzetiségnek azt az autonómiát, amely után vezérek régóta áhítottak. Végül a magyar közintézmények demokratizálását, az eddig uralkodott társadalmi elemeknek visszaszorítását és az alsóbb és legalsóbb rétegek érdekeinek felkarolását, – többek között a nagybirtoknak egészséges parasztbirtokokra való felosztását – vette tervbe. A következmények azt mutatták, hogy ez az egész politikai elgondolás helytelen volt...”²⁶

A fenti politikai program mintegy szükségszerűen magában hordozta a nemzeti katalizmát, a teljes politikai kudarcot. A mindent eldöntő, alapvetően hibás elem a végletekig erőltetett és gerjesztett pacifizmus volt. Ez a kormányprogram oly módon igyekezett egy csapásra megoldani a Kárpát-medence nemzeteinek és társadalmainak minden problémáját, hogy közben a nemzeti kisebbségek lelkükben, tudatukban már végleg szakítottak a magyar Szent Koronával, és egyáltalán nem érdekelte őket a budapesti vezetés autonómiára irányuló szándéka. Ők saját nemzetállamukban akartak élni. Ugyanakkor ez a kormányprogram kedvezőtlen időben kísérletezett a magyar társadalom reformjával, ami eleve még inkább szétzilálta azt, és nem vette számításba; Magyarország a fegyverszüneti egyezmény

ellenére továbbra is hadban áll. Mert az elszakadási törekvések óhatatlanul fegyveres összeütközésekhez vezettek. A nemzeti katasztrófa egyik oka az volt, hogy a reformokat egy időben akarták megvalósítani a háborúval: nem vették észre, hogy közben Magyarország létét veszélyeztették.

Másfelől a szállásterületek megvédését – főleg Erdélyben – szinte lehetetlenné tette a Kárpát-medence etnikai viszonyainak térszerkezete.²⁷ A magyarság zöme a századfordulón ugyan egy tömbben élt a Központi- és a Nyugati-nagymedence területén, de Erdélyben már etnikai szigeteket alkotott, és ez a képlet – még ha kisebb léptékben is – volt rá jellemző a Felvidéken és a Délvidéken egyaránt. Az etnikailag kevert területeken nem lehetett és ma sem lehet oly módon határt kijelölni, hogy valamely nemzet ne kerülne kisebbségi sorba. Ennek nyilvánvalóan tudatában voltak mind az antant, mind az utódállamok politikusai. Az utóbbiak azonban semmiféle etnikai kompromisszumra sem mutattak hajlandóságot, a megoldást a kevert lakosságú területek bekebelezésében látták, a győztes hatalmak pedig elnézően szemelt hunytak a wilsoni békepontoknak a magyarság rovására történő érvényesítésére felett.²⁸

Az 1918–1919. évi háború másik fő jellemzője annak magyar honvédelmi jellege. Azt a háborút, amelynek tétje Magyarország fennállása, területi integritásának megőrzése nem nevezhetjük egyébnek, mint honvédő háborúnak. Az idegen hadseregek betörése a magyar államterbe szinte a Károlyi-kormány hatalomra kerülésével egyszerre történt. A háborúban, a bukaresti békében (1918. május 8.) vereséget szenvedett Románia 1918. november 9-én hadat üzent Németországnak, és csapatai négy nappal később Gyergyótölgyesnél átlépték a határt. Ezzel egy időben cseh erők törtek be a magyar államterbe, a délszláv katonaság pedig északi irányba nyomult előre.²⁹ Az elhaló világháború magyar területre ért. A külpolitikai elszigeteltségben lévő Károlyi-, majd Berinkey-kormány a pacifizmus csapdájába esett, és hamarosan kiderült, képtelen megvédeni Magyarországot. Egykori neves kartográfusunk, Radó Sándor számításai szerint 1919. március 21-én, amikor Budapesten kikiáltják a Magyarországi Tanácsköztársaságot, a magyar államter mindössze 124 600 km²-re zsugorodott és lakóinak száma már csak 9,7 millió főt tett ki.³⁰ A szélsőbaloldali rezsim sajátos – az internacionalizmust hirdető – politikai ideológiától vezetve igyekezett minél nagyobb területre kiterjeszteni hatalmát, ám nem sok sikerrel járt. A Tiszántúl elvesztésével fennhatósága csak 75 000 km²-re és 6,6 millió fő lakosságra terjedt ki, és a győztes felvidéki hadjáratban ehhez csak 16 ezer km²-t tudott visszaszerezni mintegy 1 millió lakossal.³¹

A Tanácsköztársaság politikai vezetése még a Károlyiénál is hiteltelenebb volt a győztes hatalmak előtt. Károlyiékát csak egy vesztes ország élére, az összeomlás zűrzavarában került garnitúrájának tekintették. Jóllehet ez a politikai elszigeteltség állapotán mit sem változtat, de Kun Bélának még csak érdemleges tárgyalópartnernek sem számítottak. Oly módon nem lehetett a proletárdiktatúrának diplomáciát folytatni, hogy a kommunista világforradalmat hirdette: olyan eszmét, amely a vele tárgyaló felek társadalmait teljes mértékben fel akarta forgatni. Ezzel a külpolitikai szándékkal teljesen szalonképtelen volt és a diplomáciai kibontakozást valóban csak Szovjet-Oroszország felé kereshette. Ereje azonban kevés volt a végrehajtáshoz.

Az 1918–1919. évi, kárpát-medencei háború harmadik sajátossága a permanencia volt. Miként láttuk, még be sem fejeződtek a fegyverszüneti tárgyalások, amikor Magyarország ellen már megindultak a katonai támadások: az ország hadiállapota fennmaradt. Az utódállamok fegyveres erői folyamatosan nyomultak az ország belseje felé, és ennek gátat csak a vezető antant hatalmak vethettek. Ők azonban nem igyekeztek ezt megtenni. Az előretörés folyamatos volt attól függetlenül, hogy Budapesten milyen színvonalú kormány van hatalmon és milyen honvédelmi politikát folytat. Ahogyan a Magyarországi Tanácsköztársaság

eseménytörténete bizonyítja, megállásra csak az eltökélt katonai ellenállás készítette őket. Ettől függetlenül – hadműveleti szempontból – folyamatosan zajlottak a harcok. Kisebbség nagyobb szünetek ugyan voltak, de ez mit sem változtat a fegyveres konfliktus permanenciáján. Ezért kell az 1918. október 31. és 1919. augusztus 3. közötti, a Kárpát-medencében folyó fegyveres konfliktust egyetlen háborúként értelmezni. Ennek a háborúnak nagy, az egész nemzet sorsát befolyásoló tétje volt, és így csak honvédő jellegű lehetett. Olyan honvédő háború volt ez, amelyet ugyan szélsőséges politikai eszmék, mély társadalmi konfliktusok kísértek, de jelentőségében egyenrangú a Rákóczi-szabadságharcral és az 1848–1849. évi forradalommal és szabadságharcral.

JEGYZETEK

1. Gratz Gusztáv (1935): A forradalmak kora: Magyarország története 1918–1920. Magyar Szemle Társaság, Budapest.
2. Breit József (1925): A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története I–II. Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.
3. Böhm Vilmos (1923): Két forradalom tüzeiben. októberi forradalom, proletárdiktatúra, ellenforradalom. Verlag für Kulturpolitik, München.
4. Böhm Vilmos (1923) 257. old.
5. Hajdu Tibor (1968): Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Kossuth Könyvkiadó, Budapest; Uő.: (1969): A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
6. Liptai Ervin életművéből a magyar Vörös Hadsereg tekintetében három jelentős alkotást kell kiemelnünk. 1959-ben mintegy félezer oldal terjedelemben publikálta A magyar Vörös Hadsereg című dokumentumgyűjteményét (Kossuth Könyvkiadó, Budapest). 1960-ban jelent meg – A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919 (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest) – monografikus feldolgozása, amelyet a Vöröskatonák, előre! című két kiadást is megélt (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1969, 1979) népszerűsítő műve követett. Az itt idézett szövegrész lelőhelye: Liptai Ervin (1960): 6. old.
7. Pethő Sándor (1933): Forradalom volt e, vagy összeomlás? Magyar Szemle. 1933/4. szám. 334–343. old. Az itt említett, a Károlyiéknek mintegy bűnül felróható tettét Pethő az alábbi módon fogalmazta meg: „...Az októbrizmus három vezető pártja (a szociáldemokraták, a Jászi-féle polgári radikálisok és a negyvennyolcas irányzat szegénylegényei) nemcsak hogy törvénytelen, forradalmi organizációt létesítettek, amikor a magyar alkotmányos élet szervei még szabályos működésben voltak, hanem lehetetlenné tették a történelmi pártokkal való összefogást is, hogy mindent és mindenkit kiűtáljanak a hatalomból és a felelősségből, ami és aki hazafias eszméktől áthatott tényező volt ebben az országban s amelyeknek mindegyike teljes önzetlenséggel kívánta részét kivenni az országmentés emberfeletti feladatából...” (336. old.)
8. Ezzel kapcsolatban érdemes összevetni: Mayer-Csejkovits Károly (1927): A nagy háború fontosabb tapasztalatai magasabb katonai megvilágításban. Hadtörténelmi Közlemények. 1927/2. szám. 152–187. old., valamint Stromfeld Aurél (1922): Mi okozta a központi hatalmak katonai összeomlását 1918 őszén? Szocializmus. 1922/3. szám. 102–112. old. A bolsevik puccs és a központi hatalmak szoros összefüggését bizonyítja az, hogy Lenint a német titkosszolgálat juttatja Oroszországba. Ennek történelmi ismertetését lásd: Mayer, Fritjof (2010): Lenin „kivánságunk szerint dolgozik”. In: Burgdorff, Stephan–Wiegrefe, Klaus (szerk.): Az első világháború: a 20. század összkatasztrófája. Napvilág Kiadó, Budapest. 113–117. old. Ugyanennek szépirodalmi tükröződése: Zweig, Stefan (1987): A lepecsételt vagon: Lenin 1917. április 9. In. Uő.: Csillagórák: történelmi miniatűrök [Második, bővített kiadás]. Gondolat, Budapest. 287–302. old.
9. Gratz Gusztáv (1935) 5–37. old., Ormos Mária (1983): Padovától Trianonig 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 13–74. old., Siklós András (1987): A Habsburg-birodalom felbomlása 1918: a magyarországi forradalom. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 147–150. és 172–215. old.

10. Stromfeld Aurél (1959): Magyarország története 1918. október 31-től 1919. augusztus 4-ig, főképpen katonai szempontból megvilágítva. In. Hetés Tibor (szerk.) (1959b): Stromfeld Aurél válogatott írásai. Zrínyi Kiadó. Budapest. 253. old.
11. Stromfeld Aurél (1959) 254. old.
12. Károlyi Mihály (1968): Az új Magyarországért: válogatott írások és beszédek 1908–1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 420–421. old.
13. A Károlyi-féle politikai elit szakítva a magyar történelem hagyományaival a honvédelmi miniszteri poszt helyett a hadügyminiszteri megbízatást vezette be. A kor hadügyminisztereinek jegyzékét közli: Bölöny József–Hubai László (2004): Magyarország kormányai 1848–2004 [Ötödik, bővített és javított kiadás]. Akadémiai Kiadó. Budapest. 253. old. Az egyes hadügyminiszterek politikai koncepcióinak eddigi legteljesebb adatszerű ismertetését lásd: Breit József (1925) 33–80. old.
14. Böhm Vilmos (1923) 198–199. old.
15. Böhm Vilmos (1923) 240–241. old.
16. A szovjet-orosz katonai segítségnyújtás tekintetében lásd Liptai Ervin (1958): Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország fegyveres szövetségének kérdéséhez. Hadtörténelmi Közlemények. 1958/1–2. szám. 71–91. old., valamint Hajdu Tibor (1961): Adatok a Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország kapcsolatainak történetéhez. Párttörténelmi Közlemények. 1961/3. szám. 86–123. old.
17. Hajdu Tibor (1961) 103. old.
18. Hajdu Tibor (1961) 106. old., Gábor Sándorné–Hajdú Tibor–Szabó Gizella (szerk.) (1959–1960): A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, Hatodik kötet, Első rész. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 196. old. 202. dokumentum.
19. Hetés Tibor (szerk.) (1959a): A magyar Vörös Hadsereg 1919 (Válogatott dokumentumok). Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 270. old. 114. dokumentum.
20. Hajdu Tibor (1961) 118–119. old.
21. Nagy Miklós Mihály (2014). Magyarország az első világháborúban: térképek történelmi áttekintéssel. Kárpátia Stúdió. Budapest. 109–122. old.
22. Pándi Lajos (1995): Köztes-Európa 1763–1993 (Térképgyűjtemény). Osiris-Századvég. Budapest. 256–337. old.
23. Szijj Jolán–Ravasz István (2000): Magyarország az első világháborúban. PETIT REAL Könyvkiadó. Budapest. 684. old. Az itt közölt adatok Horvát-Szlavonország nélkül értendők.
24. Gulyás László (2012a): Küzdelem a Kárpát-medencéért: regionalizáció és etnoregionalizmus, avagy a nemzeti és nemzetiségi kérdés területi aspektusai Magyarországon 1690–1914. Kárpátia Stúdió. Budapest. 183–216. old., Uő.: (2012b): A Délvidék története 2.: a török kiűzésétől Trianonig 1683–1920. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 57–87. old.
25. E kérdések alapos összefoglalását Fejtő Ferenc végezte el a *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért: Ausztria-Magyarország szétrombolása – Minerva-Atlantisz*. Budapest. 1990. – című művében.
26. Gratz Gusztáv (1935) 31. old.
27. Nagy Miklós Mihály (2014) 22–23. old.
28. A Felvidék, ill. a magyar–csehszlovák határ vonatkozásában lásd Gulyás László (2008): Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő-Gödöllő. 144–176. old; Gulyás László: Beneš propagandaháborúja az Osztrák–Magyar Monarchia ellen. Trianoni Szemle. 2014/2. szám 126–135. old.
29. Szijj Jolán–Ravasz István (2000) 94. és 154–156. old., Gratz Gusztáv (1935) 344. old.
30. Radó Sándor (1969): A Magyar Tanácsköztársaság politikai földrajza. Földrajzi Közlemények. 1969/2. szám. 94. old.
31. Radó Sándor (1969) 95. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Böhm Vilmos (1923): Két forradalom tüzeiben: októberi forradalom, proletárdiktatúra, ellenforradalom. Verlag für Kulturpolitik. München.
- Bölyny József-Hubai László (2004): Magyarország kormányai 1848–2004. [Ötödik, bővített és javított kiadás]. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Breit József (1925): A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története I–II. Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár. Budapest.
- Fejtő Ferenc (1990): Rekvium egy hajdanvolt birodalomért: Ausztria-Magyarország szétrombolása. Minerva-Atlantisz. Budapest.
- Gábor Sándorné–Hajdu Tibor–Szabó Gizella (szerk.) (1959–1960): A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, Hatodik kötet I–II. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Gratz Gusztáv (1935): A forradalmak kora: Magyarország története 1918–1920. Magyar Szemle Társaság. Budapest.
- Gulyás László (2008): Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő-Gödöllő.
- Gulyás László (2012a): Küzdelem a Kárpát-medencéért: Regionalizáció és etnoregionalizmus, avagy a nemzeti és nemzetiségi kérdés területi aspektusai Magyarországon 1690–1914. Kárpátia Stúdió. Budapest.
- Gulyás László (2012b): A Délvidék története 2.: a török kiűzésétől Trianonig 1683–1920. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Gulyás László: Beneš propagandaháborúja az Osztrák–Magyar Monarchia ellen. Trianoni Szemle. 2014/2. szám 126–135. old.
- Hetés Tibor (szerk.) (1959a): A magyar Vörös Hadsereg 1919 (Válogatott dokumentumok). Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Hetés Tibor (szerk.): (1959b): Stromfeld Aurél válogatott írásai. Zrínyi Kiadó. Budapest.
- Hajdu Tibor (1961): Adatok a Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország kapcsolatainak történetéhez. Párttörténelmi Közlemények. 1961/3. szám. 86–123. old.
- Hajdu Tibor (1968): Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Hajdu Tibor (1969): A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Károlyi Mihály (1968): Az új Magyarországról: válogatott írások és beszédek 1908–1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Liptai Ervin (1958): Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország fegyveres szövetségének kérdéséhez. Hadtörténelmi Közlemények. 1958/1–2. szám. 71–91. old.
- Liptai Ervin (1959): A magyar Vörös Hadsereg, (Válogatott dokumentumok). Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Liptai Ervin (1960): A magyar Vörös Hadsereg harcai. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest.
- Liptai Ervin (1969): Vöröskatonák, előre!: a magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest.
- Liptai Ervin (1979): Vöröskatonák, előre!: a magyar Vörös Hadsereg harcai [Második, bővített kiadás]. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest.
- Nagy Miklós Mihály (2014): Magyarország az első világháborúban: térképek történelmi áttekintéssel. Kárpátia Stúdió. Budapest.
- Ormos Mária (1983): Padovától Trianonig: 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Pándi Lajos (1995): Köztes-Európa 1763–1993 (Térképgyűjtemény). Osiris-Századvég. Budapest.
- Radó Sándor (1969): A Magyar Tanácsköztársaság politikai földrajza. Földrajzi Közlemények 1969/2. szám. 93–100. old.
- Siklós András (1987): A Habsburg-birodalom felbomlása 1918: a magyarországi forradalom. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Szijj Jolán–Ravasz István (szerk.) (2000): Magyarország az első világháborúban: lexikon A-Zs. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest.